

AJÁNDÉK, ADOMÁNY, DÍJ,
ÖSZTÖNDÍJ, SEGÉLY:

A MECENATÚRA SZÍNEVÁLTÓZÁSAI

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETBEN

KONFERENCIA
"A 19. SZÁZADI MAGYAR IRODALOM
POLITIKAI GAZDASÁGTANA"
LENDÜLET-KUTATÓCSOPORT
SZERVEZÉSÉBEN

Szervezők:
HITES SÁNDOR
KOLLÁR ZSUZSANNA
polecolit@gmail.com

Az online konferencián való részvételi szándékát kérjük, [IDE KATTINTVA](#) jelezze.

PROGRAM

2021. június 10.

1. nap

14:00

Beköszöntő

1. szekció

14:10–14:30

Pesti Brigitta: 17. századi magyar irodalom mecenatúrájának felekezeti és társadalmi kérdései

14:30–14:50

Hermann Zoltán: Tudósítások Haydn *A teremtés* című oratóriumának 1800. március 8-i budai bemutatójáról

14:50–15:10

Fórizs Gergely: Politikai és filozófiai allegória Berzsenyi császárverseiben (1817/1818)

15:10–15:40

Vita

2. szekció

15:50–16:10

Santavetz Anita: *„óhajtandó volna ezekből gyűjteményünk számára minél többet szerezni”*. A mecenatúra és az ajándékozás szerepe a századforduló japonizmusának magyarországi megjelenésében

16:10–16:30

Tóth Kálmán: A mecenatúra mint hazafias kötelesség. Cserey Farkas művészet- és tudománypártoló tevékenységének eszmetörténeti háttere

16:30–16:50

Balogh Gergő: A modern mecenatúra és az írók gazdasági szabadságfokának kérdése

16:50–17:20

Vita

PROGRAM

2021. június 11.

2. nap

3. szekció

14:00–14:20

T. Szabó Levente: Karrier és filantrópia. A szociális érzékenység művészeti-irodalmi piaca a 19. század közepén

14:20–14:40

Patonai Anikó Ágnes: Az irodalom pártolás mint női szerep és mint a jótekonyság egyik fajtája Kánya Emília *Százszorszépek* című cikksorozatában

14:40–15:00

Kollár Zsuzsanna: A magánadományok jelentősége a Magyar Tudós Társaság megalapításában

15:00–15:30

Vita

4. szekció

15:50–16:10

Császtvay Tünde: Mennyi az annyi – és kinek?

16:10–16:30

Szabó-Reznek Eszter: „Adósai vagyunk: fizessünk!” Az ajándékozás formái Jókai félszázados írói jubileumán

16:30–16:50

Hites Sándor: A jutalom – és akinek nem kell (Sir Walter Scott az írói kitüntetésekről)

16:50–17:20

Vita

A MECENATÚRA SZÍNEVÁLTOZÁSAI A MAGYAR
IRODALOMTÖRTÉNETBEN

ABSZTRAKTOK

Balogh Gergő

(ELTE Bölcsészettudományi Kar, Eszterházy Károly Egyetem)

A modern mecenatúra és az írók gazdasági szabadságfokának kérdése

Előadásomban először a magyarországi mecenatúra rendi és polgári gyakorlatainak alapstruktúrájával igyekszem számot vetni. Majd a Baumgarten Alapítvány kerül a középpontba. Végül annak kérdését tárgyalom, hogy miként gondolkodhatunk az írók gazdasági szabadságfokának kérdéséről, és ennek esztétikai implikációjáról.

Császtvay Tünde

(Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet)

Mennyi az annyi – és kinek?

A kiegyezés rendszerváltó időszakának alapvető feladata volt az új minisztériumok és az állami kulturális-művészeti intézményrendszer felállítása és kiépítése. Ezek anyagi vonzatáról azonban keveset tudunk. Még kevesebbet arról, hogyan, mire és mennyit költött az állam, azaz az új oktatási-vallási és kulturális minisztérium az irodalmi és művészeti szereplők, illetve bizonyos projektek, vállalkozások szponzorálására és segítésére. Felfedezhető-e ebben bármiféle rendszer, transzparencia vagy pláne kivételezés és részrehajlás? Milyen jogcímeken, kik kaphattak, és vajon mennyit az éppen hogy elinduló új állami felügyeletű és elosztású pénzekből?

Az eligazodás kétségtelenül nehéz, hiszen a korabeli állami költségvetés teljesen más rendszerben, más rovatokkal készült, így nehéz az összehasonlítás a maival. Az sem segíti a tisztánlátást, hogy az 1956-os belövésnél – az akkori nevén – Országos Levéltár Bécsi kapu téri épületének épp az a szárnya roncsolódott leginkább, ahol a 19. századi VKM-iratok is voltak, és amelyeknek túlnyomó része megsemmisült.

Mégis, vajon mit lehet kiolvasni a felkutatható adatokból és költségvetési sorokból?

Fórizs Gergely

(Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet)

Politikai és filozófiai allegória Berzsenyi császárverseiben (1817/1818)

Berzsenyi Dániel 1817–18-ban gróf Festetics György megrendelésére egy ódát és egy epigrammát írt Ferenc császár és király tervezett keszthelyi látogatásának alkalmából. (Felséges Királyunknak Keszthelyre váratásakor; Felirás). A verseket Berzsenyi dinasztia iránti hűségének megnyilvánulásaként szokás olvasni, s ennek megfelelően dicsérni vagy kárhoztatni. Az előadásban ezen értelmezői perspektíva kitágítására teszünk kísérletet. Elsőként megvizsgálom a keletkezés – a Berzsenyi-életmű többi darabjához képest kivételesen jól – dokumentálható körülményeit. A továbbiakban egy olyan olvasatra teszünk javaslatot, mely a két költemény allegóriáit politikai eszmetörténeti és filozófiai koordináták mentén rendezi el. A különböző jelentésrétegek felfejtése eredményeként nemcsak a művek világirodalmi kontextusai tárulnak fel, hanem pontosabban meghatározhatóvá válik az is, hogy a 19. század elejének legnagyobb magyar költője miként tekintett a főúri mecenatúra intézményére.

Hermann Zoltán

(Károli Gáspár Református Egyetem)

Tudósítások Haydn *A teremtés* című oratóriumának 1800. március 8-i budai bemutatójáról

Az előadás Haydn és Gottfried van Swieten oratóriumának a szerző által vezényelt, 1800. március 8-i előadásáról szóló egykorú tudósításokon keresztül (Magyar Kurir, Magyar Hírmondó, Vereinigte Pester und Ofener Zeitung, Pressburger Zeitung, Wiener Zeitung és a lipcsei Allgemeine Musikalische Zeitung) a magyar arisztokrácia és nagypolgárság köreiből indult magyarországi Haydn-kultuszról, az előadás és az oratórium szövegének „áthallásos” kontextusáról (az előadás Alekszandra Pavlovna születésnapjára ajándéka volt férjének, a József nádornak) szól. A budai előadás sajtó-kontextusainak elemzése igazolni igyekszik a zenetörténeti összefoglalók, mindenekelőtt Georg Feder 1999-es Schöpfung-monográfiájának állításait a mű iróniájának szembevető jelenlétéről.

Hites Sándor

(Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet)

A jutalom – és akinek nem kell (Sir Walter Scott az írói kitüntetésekről)

A IV. György védnöksége alatt 1820-ban létrejött brit Királyi Irodalmi Társaságban (Royal Society of Literature) röviddel az alapítás után tervbe vették, hogy évente aranyérmeket és pénzjutalmat osztanak ki arra érdemesnek talált írók részére. Sir Walter Scott még a díjalapítás nyilvános bejelentése előtt terjedelmes beadványban tiltakozott az ötlet ellen, máig elgondolkodtató módon vetve össze a szimbolikus elismerés és a piaci siker, az anyagi ösztönzés és a szellemi érdem szempontjait. Néhány évvel később ugyanakkor Scott maga is részesült hasonló díjban, mégpedig egy magánszemélytől, nevezetesen Goethétől.

Az előadás Scott írói kitüntetések elleni vitáit elemzi ez utóbbi magánadomány sajátos ökonómiájával összefüggésben.

Kollár Zsuzsanna

(ELTE Bölcsészettudományi Kar)

A magánadományok jelentősége a Magyar Tudós Társaság megalapításában

A Magyar Tudós Társaság megalapításának három fő feltétele volt: az uralkodói engedély, a szellemi tőke és nem utolsósorban az anyagi tőke megléte. Előadásomban a pénzalap megteremtésének körülményeit és későbbi szerepét járom körül. Az intézmény felállításához szükséges vagyont ugyanis nem osztársadalmi gyűjtés előzte meg, hanem főrangú családok felajánlásai. Éppen emiatt fontos az adományozók politikai, társadalmi, felekezeti összetételének vizsgálata, valamint az, hogy melyik adományozó mennyiben vállalt szerepet az 1830-ban meginduló intézmény alapításában, hányan kaptak tisztséget vagy helyet az akadémiát irányító vagyonkezelő szervben, tehát az igazgatótanácsban, és milyen más politikai pozíciókat töltöttek be az adományozók. Ezek fényében arra próbálok meg választ találni, hogy lehetett-e az adományozóknak pusztán az adományozás jogán tényleges befolyása az intézmény működésében.

Patonai Anikó Ágnes
(Országos Széchényi Könyvtár)

Az irodalom pártolás mint női szerep és mint a jótekonyság egyik fajtája Kánya Emília *Százszorszép*ek című cikksorozatában

Bozsoki Petra *Kánya Emília diszkurzív közege – a Családi kör női szereprepertoárja és politikai nyelve* című tanulmányában sorra veszi azokat a nők által is betölthető szerepeket, amelyeket Kánya Emília nem csak egyéni módon alakított, bővítve ezzel a meglévő lehetőségeket, hanem fel is használt a saját érvényesülése érdekében. Ezek egyik kiemelt példája a honleányi szerep, amelynek fontos részét képezi a jótekonyság. A jótekonyság azonban ebben az összefüggésben nem kizárólag a társadalom szociálisan rászoruló tagjainak támogatását jelenti, hanem az irodalom pártolást is, amely az előfizetések gyűjtésétől kezdve a lap-előfizetéseken át az írói segélyegylet megalapításáig többféle tevékenységben is megnyilvánulhat. Míg a klasszikus mecénási szerep elsősorban a gazdag arisztokrata férfiak kiváltsága, addig a jótekonysági irodalom pártolás a közép- és alsóbb réteghez tartozó nők kötelessége. Az előadásban azt igyekszem bemutatni, hogy az irodalom pártolásnak milyen formái fordulnak elő a Magyar Nők Évkönyvében megjelenő *Százszorszép*ek című cikksorozatban, ezek hogyan jelennek meg a szövegekben és milyen összefüggés feltételezhető az irodalom pártolás kötelező jellege és a nők által az irodalom területén (nem) betölthető egyéb szerepek között: a női szerepelvárások fontos tényezői voltak annak a társadalmi-gazdasági változásnak, amely a mecénatúra formáinak, kereteinek átalakulását is magával hozta, és megfordítva: a látszólag szélesebb keret, amely a nemzet közösségét a nyelvi és kulturális regiszterekhez köti, a mecénatúrát az irodalom pártolás módszerével, és ezzel a közösség részévé válást az alsóbb rétegek számára is lehetővé teszi. Mindez azonban a nők szempontjából valójában szűkebb mozgásteret és a társadalom által kikényszerített, alárendelt szerep megszilárdulását jelentette.

Pesti Brigitta
(Universitát Wien)

A 17. századi magyar irodalom mecenatrjnak felekezeti és társadalmi kérdései

Eloadsomban a 17. század első felének teljes magyar nyelvű kiadvnyanyagt feldolgozó forráskutatásra alapozva* a korszak mecenatrja felekezeti és társadalmi hátterének kérdéseivel foglalkozik. A 17. század magyar nyomtatvnyirodalmnak mecenatrjt a meglévő európai kutatások kontextusában vizsgálva több magyar sajátosság is feltűnik. Egyrszben megállapítható, hogy bár a patrónusok által tmogatatott nyomtatvnyanyag döntő többsége a 17. század végéig vallási vagy egyházi témájú kiadvány, egy-egy kivételtől eltekintve a korszakra egyáltalán nem jellemző az egyházi mecenatúra. Sem egyéni patrnusokat (főpapokat, érsekeket stb.), sem pedig a francia, német irodalomban igen gyakori gyülekezeti támogatást nem találunk. Msrszben feltűnik az intézményes patronátus, mint például városok, iskolák stb. szinte teljes hiánya. A magyarországi irodalom mecénásai között legnagyobb többségben fejedelmek, f- és középnemesek vannak, férfiak és nők majdnem egyenlő arányban. k azok, akik az n. házi patronátus keretében a fejedelmi illetve főnemesi udvarokban alkotó szerzők támogatását biztosították, valamint egyéni támogatási kéréssel is sikerrel megszlthatok voltak. Emellett nagy számban megtalálható mg a kisnemesi és polgári származású patrónusok kisebb, 2-6 fs köreit összefogó csoportos mecenatúra, amely ugyanakkor kizárólag magyar nyelvű kiadványok esetében jellemző.

Eloadsomban ezen megfigyelések mentén elsősorban olyan kérdésekre keresi a választ, miszerint: hogyan talál egymásra a szerző és patrónusa, kik és miért támogatják a magyarországi (főként nemzeti nyelvű) irodalom kiadását és milyen nyoma van ennek a kiadványokban. Az eredményeket a meglévő német, angol, olasz és francia kutatásoknak köszönhetően igyekszem európai kontextusban értelmezni.

*A kutatás eredmnyeiinek összefoglalása: PB: *Dedikáció és mecenatúra Magyarországon a 17. század első felében*, Budapest – Eger: Kossuth Kiadó, 2013.

Szabó-Reznek Eszter

(Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet)

„Adósai vagyunk: fizessünk!” Az ajándékozás formái Jókai félszázados írói jubileumán

Amikor 1893-ban a Petőfi Társaság elhatározta, hogy Jókai Mór félszázados írói jubileumát nagyszabású, országos jelentőségű rendezvény keretei között fogják megünnepelni, a szervezők szinte azonnal javasolták, hogy „ez ünnep alkalmából gondoskodjék a nemzet valami módon arról, hogy Jókainak ne kellessék még tovább is egyszerre négy regényt is írni, hogy megélhessen”. A javaslat számos kérdést vetett fel: hogyan lehet egy írói pályát jutalmazni; mi az adekvát módja a megfizethetetlen szellemi termék, azaz a Jókai-életmű honorálásának; miként lehetne eljuttatni hozzá egy nagyobb összeget úgy, hogy az sem az ajándékozót sem az ajándékozottat ne feszélyezze? Előadásomban az ajándékozás különböző formáit vizsgálom, a díszpolgári címek adományozása, alapítványok létrehozása mellett a százkötetes díszkiadás előfizetéseiből összegyűjtött „nemzeti tiszteletdíj” körüli diskurzusokra, a nemzeti hála pénzzé való konvertálásának dilemmáira fókuszálva. Mindezek mellett az elemzés kitér a században hatalmas népszerűségnek örvendő, de éppen emiatt egy idő után óhatatlanul kiüresedő évfordulós ünnepségek kritikájára is.

T. Szabó Levente

(Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem)

Irodalmi / művészeti karrier és filantrópia: a szociális érzékenység művészeti-irodalmi piaca a 19. század közepén

Nehezen találni olyan jelentős magyar író vagy művészt a 19. század közepén, aki az adományozás, segélyezés valamilyen formájával nem él, s vagy a különféle segélyegyletekben vagy kevésbé intézményesített módon, egy-egy nemes ügy mellett nem lép fel pártolólá. Ezek a gesztusok rendkívül változatosak, s (segély)albumok, filantróp célú kiadványok szerkesztésétől (vagy az ilyenekben való közléstől) egészen a „nemes” célú színházi fellépésekig vagy különféle adományokig terjednek. Erre a gyakorlatra támaszkodva, előadásom azt kívánja körüljárni, hogy miként válik az irodalmi/színészeti karrierépítés és márkázás egyik fontos forrásává és formájává az irodalmi/művészeti filantrópia a 19. század közepétől kezdve s ez miként értelmezi újra a pártolás-segélyezés korábbi formáit az új irodalmi és művészeti piaci körülmények között, miként válik rendkívül fontos irodalmi és művészeti tőkévé.

Santaveczi Anita

(ELTE Bölcsészettudományi Kar)

„[...]óhajtandó volna ezekből gyűjteményünk számára minél többet szerezni...”* A mecenatúra és az ajándékozás szerepe a századforduló japonizmusának magyarországi megjelenésében

A keleti műgyűjtésben nagy szerepe van a magángyűjtőknek és a felajánlásnak. Magyarországon a századforduló környékén egy olyan művészeti infrastruktúra jött létre, amelyben kialakult a műkereskedők, műgyűjtők és mecénások kapcsolata és ez jelentőssé tette a japán tárgyak importját, amely nagy hatással volt a kortárs művészeti, irodalmi életre. A századforduló alkotásaiban gyakran érhető tetten a japán tematika, Gozsdu Elek, Justh Zsigmond, Harsányi Kálmán műveiben gyakran olvashatunk japán dísz tárgyakról, japán irodalmi alkotásokra való utalásokról. A japonizmus irodalmi megjelenése összefüggésben áll a kiegyezés utáni Japán-expedíciókkal és a keleti műgyűjtés eredményeivel. A magángyűjtemények felajánlásával a hazai kollekcióba legfőképpen iparművészeti és néprajzi jellegű darabok kerültek. A gyűjtők közt számos olyan művész található, aki a hazai művészeti élet megújítói közé sorolható, közülük kiemelkedik Vay Péter, akinek útleírásai komplex társadalmi, művészeti megfigyelésekről adnak számot. Vay egyik legjelentősebb műve A keleti féltekén** című úti regény, amely kalandos keleti útját írja le. Vay két kötetben számolt be művészettörténeti megfigyeléseiről (*Nippon esztétikája. A japán festészeti iskolák, azok mesterei és műemlékei, Kelet művészete és műízlése*). 1907-ben fogalmazódott meg a Szépművészeti Múzeum grafikai anyagának japán metszetekkel való bővítésének igénye, amelyet a vallás és közoktatásügyi minisztérium támogatott. Vay Péter volt az, aki vállalkozott a helyszíni gyűjtésre, mivel keleti utazásai és missziós tevékenysége által nagy tapasztalattal és kiterjedt ismeretségi körrel rendelkezett. Vay előzetes terveit, Korea történelmének részletes feldolgozását korábban nem támogatta Wlassics Gyula, azonban az új miniszter, Apponyi Albert elfogadta Vay japánnal kapcsolatos terveit és anyagi támogatást biztosított a számára. A Vay Péter által gyűjtött műtárgyak 1907. októberében érkeztek meg Magyarországra és a műtárgyegyüttes rendszerezésére, katalógizálására Felvinczi Takács Zoltán kapott megbízást. A gyűjtemény katalógusa 1908-ban jelent meg Felvinczi Takács Zoltán leírásaival, amelyhez Vay Péter írt bevezetőt. Az új szerzeményeket bemutató „Japán művészeti kiállítás” 1910 májusában nyílt meg az Országos Magyar Szépművészeti Múzeumban. A Vay Péter által létrehozott gyűjtemény ma a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum tulajdonát képezi, ahol ugyancsak előtérbe kerül a felajánlás és az ajándékozás szerepe. A Magyarországon megjelenő japonizmus egy olyan unikális helyzetet teremtett, amelyben a mecenatúra, a műgyűjtés és az irodalom sajátos összefonódása figyelhető meg, a kutatás ennek a kapcsolódásnak a vizsgálatára törekszik.

*Henszlmann Imre, Az archeologiai bizottság utasítása a keleti műemlékekre és régiségekre nézve, Archeológiai Értesítő 1868-1869, 95.

**Vay Péter, *A keleti féltekén*, Franklin Társulat, Budapest, 1918.

Tóth Kálmán

(Nemzeti Közszerológati Egyetem)

A mecenatúra mint hazafias kötelesség: Cserey Farkas művészet- és tudománypártoló tevékenységének eszmetörténeti háttere

Az erdélyi nemesi családból származó nagy-ajtai ifjabb Cserey Farkas (1773–1842) cs. kir. kamarás és őrnagy, id. báró Wesselényi Miklós sógora, szenvedélyes botanikus, tudományos társaságok tagja, irodalom-pártoló, Kazinczy bizalmas barátja, a hazai műemlékvédelem korai képviselője volt. Kazinczyval folytatott rendszeres levelezésének első fennmaradt darabjai 1805-ből valók.

Kazinczyhoz írott leveleiből egy olyan nemes gondolkodása bontakozik ki, aki a főrangú mecénásokhoz képest jóval korlátozottabb anyagi lehetőségeit meghaladó mértékben járult hozzá az általa támogatásra méltónak tartott művészeti és tudományos törekvések megvalósításához. Ezen tevékenységét nem a mecenatúra hagyományos formáinak háttérében tetten érhető önreprezentáció motiválta, hanem a rendi nemzetfelfogást a modern nyelvi-kulturális nemzetfogalom irányába kitágító, a nemzeti kultúra fejlesztésére irányuló hazafias törekvés.

Cserey számára a nemzeti kultúra anyagi támogatása a jómódú birtokos nemesség és az arisztokrácia egyértelmű hazafias kötelességeként jelent meg, és Kazinczyhoz intézett egyik levelében erős kritikával illette korának legnevesebb főúri mecénásait, Festetics György és Széchényi Ferenc grófokat, mivel anyagi lehetőségeikhez képest szűkmarkúnak bizonyultak a hozzájuk forduló, általa nagyra tartott alkotók megsegítésében. 1807. január 8-án Kazinczyhoz írt levelében (KazLev IV, 1060. levél, 460.) erős csalódásának adott hangot annak kapcsán, hogy Kazinczy egy korábbi levelében megírta neki, hogy Festetics elutasította barátjuk, Kis János kérését munkái megjelentetésének finanszírozására: „F[estetics] György már akkor meg szűnt nagy lenni, mikor Barátunkkal Kissel ugy bánt, a mint Te egyszer irtad vala.”

Előadásomban a Cserey levelei alapján rekonstruálható mecenatúra-felfogás eszmetörténeti hátterének feltárása teszek kísérletet, és Cserey Kis Jánossal való kapcsolatán keresztül megvizsgálom, hogyan működött mindez a gyakorlatban.